

2026. február 11.

BUDAI VÁR — GELLÉRTHEGY — KRISZTINAVÁROS — TABÁN — VÍZIVÁROS

VÁRNEGYED

OSTROM 80 különszám

Előszó

Buda nyolc évszázados története során számtalan megpróbáltatáson ment keresztül. Nem véletlen, hogy utcaneveink között ma is ott találjuk az Ostrom utcát – a múlt emlékei itt nem elvont fogalmak, hanem a mindennapjaink részei.

A háborúk közül a legfájdalmasabb és legmélyebb nyomot hagyó emlék Budapest 1944/45-ös ostroma. A budai Várban zajlottak a harcok legtovább, és ennek megfelelően Budavár szenvedte el a legnagyobb pusztítást is. Házak, utcák, emberi sorsok semmisültek meg.

Nyolc évtized telt el azóta, mégis vannak köztünk olyanok, akik személyes emlékeikben hordozzák az embertelen rombolás és a kegyetlen öldöklés tapasztalatát. A Várnegyed 2025-ös felhívására többen vállalkoztak közülük arra, hogy tollat ragadjanak, és megoszassák történeteiket az olvasókkal. Ezek a visszaemlékezések nemcsak történelmi dokumentumok, hanem mélyen személyes vallomások is – melyek épp attól különösen megrendítőek, hogy mindannyiunk számára ismerős utcákon, ma is álló házakban zajlottak.

Ezzel a limitált példányszámú különkiadással az ártatlan áldozatok emléke előtt tisztelgünk, és azok előtt is, akik a világégést követően újra felépítették Budapestet és Magyarországot. Az ő munkájuk, kitartásuk és hitük tette lehetővé, hogy ma egy élő, gyarapodó közösség részesei lehessünk.

Böröcz László
polgármester

BUDAI VÁR — GELLÉRTHEGY — KRISZTINAVÁROS — TABÁN — VÍZIVÁROS **VÁRNEGYED**

A BUDAPEST I. KERÜLET
BUDAVÁRI ÖNKORMÁNYZAT LAPJA

Kiadó: Budavári Községi Nonprofit Kft.
Szerkesztőség: 1016 Budapest, Krisztina krt. 73.
ISSN 2060-6303

BUDAVÁRI
ÖNKORMÁNYZAT

Főszerkesztő: Kuthi Áron
Szerzők: Ambrus Balázs, Balogh Roland, Fejérdy Gergely
Fotók: Rényi Erna, Tóth Tibor, Vágó Liza
Borítófotók: Fortepan
Arculat: Tóth Andrej
Nyomdai előkészítés: Crood Comp
Nyomda: Projektor RD Kft.
Megjelent 500 példányban.

Embernek maradni a pokolban is

Dr. Körmendi István, az ország legidősebb háziorvosának visszaemlékezése

A 101/305-ös munkaszolgálatos század tagja voltam 1944-ben. A század 400 tagja közül 30 szökevénynek sikerült elkerülnie az éheztesítés, kínzások, betegség és – sok esetben – lelövés általi szándékosan okozott halált. Magam utóbbiak között voltam. Sok helyszín után utolsó búvóhelyemen, a pasaréti Lupény utcában ért a felszabadulás 1944. december 25-ére virradóan. Ettől kezdve február 11-éig azon a területen viszonylag nyugalom uralkodott, fegyverek zaja mintegy kilométernyi távolságból hallatszott.

Annál váratlanabb volt a február 12-ére virradó hajnalon tapasztalt „ébresztő”, géppisztolyok heves katogása a közvetlen közelből. Az eredmény a pirkadati fényben kirajzolódott: a környéken tömegével feküdtek német egyenruhát viselő holttestek. És egyszer csak bekúszott rejtékhelyemre egy közülük, tehát még élő, már fegyvertelen SS-katona. Átvért zubbonya elárulta, hogy sebesült.

Segíteni? Nem segíteni?

Akkor és ott nem gondoltam az elmúlt hónapok rettetéssel átélt viszontagságaira, arra, hogy ez a fiatal katona a német és magyar náci rendszer győzelméért (végső soron az én megsemmisítemért is) harcolt egészen a közeli percekig. Akkor csak egy segítségre szoruló fiatalembert láttam benne. Pedig oly távol volt még tőlem – a származásom miatt addig elzárt felsőoktatás okán – az orvosi diploma és a hippokrateszi eskü.

Később, visszagondolva a történetekre fogtam csak fel, hogy életem egyik legdrámaibb epizódjának szerepébe kerültem. Egy élethelyzetbe, melyre nem készülhettem fel, melyet egyfajta belső indíttatás hatására, mintegy automatikus cselekvési ösztön által vezérelve próbáltam megoldani.

Döntés egy pillanat alatt

Levetkőztettem, lefektettem egy pokrócra, majd az akkor, az ott lehetséges módon elláttam sebeit. Csak ezután érdeklődtem és tudtam meg, hogy a Várból törtek ki. Szándékomban állt feltárni kilétemet, hogy lényegében halálos ellenségek vagyunk és – bizonyára megölt volna, ha korábban, még épségben, fegyver birtokában rám talál és rájön, ki vagyok – én mégis segítettem rajta. Ez lett volna az én – nem bosszúm – inkább nevezném revansnak. Egyfajta jobbítási szándék, példamutatás: lám, én jobb, különb vagyok, egyszerűen ember akarok maradni az embertelenség korszakában is. Talán „em-

A Szent György tér, jobbra a Budavári Sikló fogadóépülete

berré válik” élete hátralévő részére, hisz oly fiatal még. Hiú ábránd, utópia? Lehet, de nyolc évtized után, 102. évemben is úgy gondolom, helyesen cselekedtem. A kérdés egyébként örökre megválaszolatlan marad... Az epizódra egy razzizáló katonai járőr, általam nem értett, szitkozódásnak tűnő mondatok után egy géppisztoly-sorozattal tett pontot.

Mielőtt az emlékezést befejezném – a történelmi igazság kedvéért és az utókor okulásáért – szólnék a felelősökről. Azokra a legfelsőbb katonai- és politikai vezetők-re utalok, akik kierőszakolták országunk hadba lépését Európa egyik legvéresebb kezű diktátora oldalán. Patinás kerületünk pusztulásáért és – ami még fájóbb – az emberáldozatokért végső soron ők voltak felelősök. E történelmi tény elhallgatása – a második világháború bármely epizódjának tárgyalása során – súlyos mulasztás.

Dr. Körmendi István

házi orvos, Budavár díszpolgára

Szörnyű dolgok voltak itt akkor

A háború, a menekülés, a pusztítás gyerek szemmel

Nem volt épp veszélytelen kisgyermekkora az akadémikus, orvosprofesszor Sótonyi Péternek, Budavár díszpolgárának, akivel *Ostrom '80* című sorozatunk részeként – rendhagyó módon – a főváros világháborús kataklizmájának közvetlen előzményeit és az orosz megszállás legelső időszakának történéseit idéztük fel személyes sorsának alakulása tükrében.

Igazi polgárcsalád volt az övék. Édesapja hadapródiskolát végzett Ausztriában, majd a grazi egyetem elvégzése után kémikus lett, és alumínium-ötvözetek kémiájával foglalkozott. Munkahelyi főnöke, a Nobel-díjas Fritz (Friderik) Pregl először Svédországba küldte három évre, ahol kikísérletezett egy kedvező sűrűlátsági tulajdonságokkal rendelkező ötvözetet. Ausztriába visszatérve, Grazban megismerkedett későbbi (osztrák származású) feleségével, majd a házasságkötés után, de még az Anschluss-t megelőzően újabb feladatot kapott. Úgy került a házaspár Magyarországra, hogy Sótonyi Péter édesapját főnöke a Weiss Manfréd Művekbe küldte (mely 1939-re már a második legnagyobb fegyvergyár volt Közép-Európában), mivel tudta, hogy szaktudása a repülőgépmotorok dugattyúinak fejlesztésében jól hasznosítható. A háborús készülődés idején ugyanis Kőbányán, pincékben fejlesztették, és Csepelen gyártották a motorokat a zuhanóbombázó Stukákhoz (Sturzkampfflugzeug). A Sótonyi család akkoriban vásárolta meg a Krisztinavárosban, a Mészáros utca elején a nagypolgári, hatszobás lakást is, ahová 1938-ban Péter született.

Bekopog a történelem

Gyerekfejjel is jól emlékszik a német tankok bejöveteleire az Andrassy úton. Itt érte őket 1944 végén az orosz invázió is. Amikor édesapja arról értesült, hogy néhány napon belül Budapest körül bezárul az ostromgyűrű, autón a nagyszülőkhöz Ausztriába menekültek. Bár a nyilasok az utolsó pillanatig igyekeztek minden hadra fogható magyar férfit besorozni, a Sótonyi családnak védelmet jelentett, hogy mindkét szülő osztrák állampolgár volt. Budapest ostroma idején a hozzátartozók Bregenz melletti nyaralójában, a svájci határ közelében, a hegyek között vészelték át Magyarország fővárosának ostromát. Miután a németek kapituláltak, Ausztriát a szövetségesek négy megszállási övezetre osztották. Édesapja öt nyelven beszélt, így több forrásból is kapott híreket Budapestről. Egy amerikai ezredes arról tájékoztatta, hogy a megkötött fegyverszüneti egyezmény alapján nincs mitől tartaniuk; ahogy Ausztriából, úgy Magyarországról is rövid időn belül kivonulnak az ide-

Háborús emlékeket felidézve | Fotó: Tóth Tibor

iglenesen ott tartózkodó csapatok. Ennek ismeretében tértek haza Budapestre. (A „gyors” kivonulás nyugati szomszédunk esetében is csak 1955 októberében következett be, nálunk pedig 1991 nyarán.) A család osztrák és magyar ága akkor szakadt végleg ketté, amikor 1952-ben teljesen kiépült a két szomszédos ország közti műszaki határzár.

Orosz megszállás, elcsatolt lakás

Megérkezésüket követően édesapját már a határon le tartóztatták arra hivatkozva, hogy kiszolgálta a német birodalmat. Állásvesztésre és vagyonelkobzásra ítélték. Pest megyében volt egy gyűjtőtábor a persona non grata személyek számára, ide vitték őt is. A helyszínen nem sokkal később megjelent két – németül jól beszélő – orosz katonatiszt, és felszólították, hogy kövesse őket. Már a végzetére készült, ám az utazás kedvező irányt vett. Abba a gyárba vitték, ahol korábban is dolgozott. „Mostantól kezdve maga lesz ennek a főmérnöke, és gyártják tovább jóvátételbe a szovjeteknek a dugattyúkat”. Egészen 1956-ig így semmi bántódása nem esett – emlékszik vissza Sótonyi Péter.

A hazatéréskor azzal szembesültek, hogy a lakásukat feltörték és átkutatták. A romos állapotok ellenére azonban mind a hat szoba lakható maradt. Később a kitelepítések idején őket is internálni akarta az államhatalom, s csak a sors furcsa fintorának köszönhetik,

Kilőtt harci járművek a Tabánban. Itt gyűjtötték egy helyre az ostrom után a roncsokat | Forrás: Fortepan/Vörös Hadsereg

hogy maradhattak: az orosz katonai parancsnokság jelezte, hogy a Sótonyi család marad, mivel az apa munkája pótolhatatlan. Ez azonban önmagában nem jelentett könnyű életet. Négy szobát leválasztottak a lakásukból, ahová egy Államvédelmi Hatóságnál dolgozó férfit, feleségét és fiát költöztették be.

Roncstelep

1945 nyarán a Vérmezőt a katonaság lezárta, mert ide gyűjtötték a Várból és a környékről a szétlőtt harckocsikat, tankokat, ágyúkat, a Déli pályaudvarnál kilőtt mozdonyokat és a lezuhant repülőgépek roncsait is. Gyerekszemmel nézve ez egy ugyancsak groteszk, de nagyon is valóságos hadtörténeti kiállításnak tűnt – idézte fel emlékeit. A lebombázott épületekből megmaradt sítet is ide hordták, a Vérmezőt ma is vékony földréteg választja csak el az alatta lévő sít-feltöltéstől. A Várba is gyakran fellátogattak a bátyjával, ahol a falhoz állított és lángszóróval elpusztított katonák sziluettje még jól kivehető volt az épületek oldalain. „Itt szörnyű dolgok voltak akkor.”

Bár anyanyelve német volt (a szülők német antipátiájuk miatt következetesen osztrák nyelvként hivatkozták bécsi dialektusukat) hatéves korára megtanult magyarul. A szétlőtt Krisztina téri általános iskolába írták be, melyet a Farkas Edith névvel fémjelzett Szociális Miszsiós Társulat szerzetes nővérei működtettek, miközben a Budapesti Orvostudományi Egyetemhez tartozó kórházakban ápolói szerepet vállaltak. A mai Színház-történeti Múzeum épületében éltek, és már Budapest ostroma előtt berendeztek egy kórházat, ahol magyar, német, később pedig orosz sebesülteket is elláttak. Az

épület mögötti fás, ligetes területen temették el azokat a betegeket, akik a kezelés ellenére belehaltak sérülésükbe. Az említett általános iskolát a svéd vöröskereszt is támogatta, nekik köszönhetően kaptak minden nap ebédet. Több osztálytársa is a városban maradt Budapest ostromakor, s bár akkor természetesnek tűnt, hogy egyikük a szemét, másikuk a lábát veszítette el, azért jól jelzi, milyen tragikus hatást gyakorolt a harc a civil lakosságra is.

Ambrus Balázs

A krisztinavárosi fotón a sorban az első Sótonyi Péter

Fotó: Fortepan

Hálát adunk, hogy túlélünk

Egy ostrom-szemtanú a termálvízben főtt levesekről, a pénz értéktelenségéről és a fel nem robbant török kori vízvezetékéről. Budapest nyolcvan évvel ezelőtti ostromát ezennel a tősgyökeres I. kerületi Radnai Jenő visszaemlékezésével idézzük fel, akit 8 éves születésnapja az óvóhelyen ért 1945 kezdetén.

1 945 januárjában Budán, a Fő utca 75. számú ház pincéjében laktunk. Ez a ház akkor az I. kerülethez tartozott, és mivel szüleim hat hónapos koromban költöztek a Várból a Fő utcába, mindannyian a Várhoz tartozónak éreztük magunkat. Odakint tombolt a háború, potyogtak a bombák, bömböltek az ágyúk. Folyt Budapest ostroma.

Szüleimmel és nővérkémmel a nekünk kijelölt szűk helyen kellett összehúzódnunk. Az időt multatva a petróleumlámpa fénye mellett – gyakran a pincében lévő gyerekekkel együtt – társasjátékokkal, olvasással, mesés-könyvekből felolvasott, már sokszor hallott történetekkel szórakoztunk. Néha nagy volt a harci zaj, már megtanultuk, hogy amikor a ház sarkára felállított légvédelmi ágyú nagyokat lő, akkor a bombázók zaja is felerősödik, és a bombákat is a közelünkbe dobják. Ilyenkor édesanyánk, mint a tyúkanyó, maga köré gyűjtött minket. Mi biztonságban éreztük magunkat, jó volt nekünk ott.

A vendéglős nem kért pénzt

A pincében a házban működő vendéglőből áthozták a nagy sparheltet, Cseke néni, a vendéglős felesége a vendéglő, meg a lakók tartalékaiból reggelit, ebédet és vacsorát készített a pince lakóinak. Édesapám fizetni akart ezért Cseke bácsinak, de ő azt mondta: „Nem akarok meggazdagodni, a pénzzel most úgysem tudok semmit kezdeni, majd meglátjuk mi lesz, ha mindennek vége lesz. Az a fontos, hogy túléljük, ebben segítsen, aki tud.”

A vízszolgáltatás megszűnt, és a vízcsapok kiszáradtak, de a velünk szemben lévő Király fürdőből át lehetett hozni a friss forrásvizet. Cseke bácsi kérte a férfiakat, segítsenek kondérjaiban vizet hozni. Sok víz kell a főzéshez, mosogatáshoz, mosdáshoz, a szennyvizet a csatornák szerencséire még elnyelik. A víz ugyan egy kicsit kénes volt, a főzéshez ezért felforralták, azonban a mosakodáshoz, az edények tisztán tartásához így is kiválóan megfelelt.

Fő utca 81., a Legfőbb Állami Számvevőszék épülete (később Külügyminisztérium). Előtérben egy kilőtt német Hetzer típusú rohamlőveg a csehszlovák T-38 könnyű harckocsi alvázán

Fotó: Fortepan

A Fő utca a Csalogány utca felől a Vitéz utca felé nézve

Fotó: Fortepan/dr. Kramer István

Aztán jöttek az oroszok

Egy reggel csodás illatot éreztem. Süteményszag úszott a bunkerben. A szorgos felnőttek azt mondták, a készőlő sütit majd a magyar haderőből elszökött katonák kapják, akik a pince egy távoli zugába húzódva remélték, hogy az ostromot túléljük, és eljutnak haza. Délben nagy meglepődésemre – minthogy aznap volt a születésnapom – egy nagy tál rácsos süteménnyel, a kedvencemmel felköszöntöttek. Meghatódva kínálgattam a többieket, és illendően indultam a pince távoli zugába, hogy az ott lapuló katonákat is megkínálhassam egy kis sütivel. A felnőttek leállítottak: ők már kaptak, te meg azonnal felejtse el, hogy ők ide húzódtak!

Így éltünk körülbelül február elejéig. Pár nap múlva a Duna váratlanul áradni kezdett, és – mint mindig, most is – az egyre emelkedő talajvíz kezdte előnteni az óvóhelynek kinevezett pincét. Mi sokakkal együtt felvonultunk egy földszinti lakásba. Itt ért minket az ostrom vége, hirtelen megszűnt a bombazaj, a géppuskaropogás, a bombázó repülőgépek zaja. Megjelentek az orosz katonák, német katonákat keresve felmentek a kissé romos lakásokba, és begyűjtötték azt, ami nekik tetszett...

Még nincs vége

Néhány nap múlva különleges esemény részesei letünk. A szomszéd házban lakó, általunk jól ismert katolikus pap felajánlotta, hogy ebben a lakásban is tartana misét. Mindenki nagyon megörült, hetek óta templom közelébe sem értünk. Már javában folyt a mise, amikor

egyszer csak orosz katonák rontottak be. Látták, hogy itt valami különleges történik és csodálkozva megálltak. Meglepetésünkre vezetőjük, egy fiatal tiszt, magyarul szólalt meg: „Mi történik itt?” kérdezte. A pap nyugodtan válaszolt: „Hálát adunk azért, hogy túléltek.” A fiatal tiszt gondolkozott egy kicsit, aztán megszólalt: „Én kárpátjai magyar vagyok. Sok mindenben átmentem már, de a háborúnak még nincs vége. Imádkozzanak értem is, hogy túléljem.” Ezzel a katonái felé fordult és oroszul kiadta a parancsot, hogy vonuljanak ki. A pap folytatta a misét, mi meg imádkoztunk nem csak a fiatal tisztért, hanem minden, a háborúban érintett emberért.

Az ötvenes években történt, hogy valahol a Viziváros és Óbuda között feltörték az utat, valamilyen vezeték akartak lefektetni. Csodák csodája egy fából készült, belsőjét tekintve megkövesedett csőre akadtak. Kiderült, hogy ez a csővezeték a Lukács fürdő valamelyik hőforrásától vezeti a vizet a Király fürdőbe, és még a törökök építették. Erről értesülve megdöbbenünk.

Mi történt volna itt a Vizivárosban sokunkkal, akik az ostrom alatt élveztük – meggyőződésünk szerint – a Király fürdőben működő gyógyforrás vizét, ha egy eltévedt bomba pont oda pottyan, ahol ez a cső van? A törökök sokat romboltak, kevés maradandót építettek, de a Király fürdőért és ezért a föld alatt vezető csőért tisztelet és köszönet illeti őket.

Radnai Jenő

a Magyar Rádió volt műszaki igazgatója, a MAKACS (MAgyar KAtolikus CSaládegysület) volt alelnöke

Már nem volt jövőkép

Szántóné Kovacsics Zsuzsanna tizenkét évesen élte át Budapest ostromát és a németek kitörési kísérletét. A Bethlen-udvar kétszintes óvóhelyét katonákkal kellett megosztaniuk, miközben a házban sem gáz, sem víz nem állt rendelkezésre. Az idős asszony ma is jól emlékszik az épület közelébe telepített lőszerraktár felrobbanására, és a pincébe menekült lakóközösségük halottjaira is.

Ebben az épületben lakom már 92 éve. Ide születtem 1933-ban, bár nem ebbe a lakásba. De ebben a házban lakott a nagymamám és több közeli rokonom is, innen követtük végig, itt éltük át az elmúlt évszázad történelmi viharait – mesélte a Várnegyednek Szántóné Kovacsics Zsuzsanna. Az idős asszonyt otthonában látogattuk meg arra kérve, hogy idézze fel Budapest második világháborús ostromával összefüggő emlékeit.

Az Attila út 2. szám alatti épületnek kétszintes pincerendszere van, a teljes alapterülete alá van pincézve. Az ostrom alatt német és magyar katonai alakulatokat szállásoltak el a felső szinten, és alattuk a ház lakossága húzta meg magát. Az ostrom előtt és alatt különös, félelem keltette vándorlás alakult ki a pincében lévő polgári lakosság körében, mivel mindenki oda ment, ahol úgy gondolta, hogy nagyobb biztonságban van. „Mi úgy ítéltük meg, hogy a két emelet mély pince kellően biztonságos” – jegyezte meg. De voltak hasonló állásponton lévők, akik épp ide kíváncsoztak, őket be is fogadták. Mások viszont elmentek hozzátartozóikhoz. Mindezt a családok összetartozása indokolta, hisz senki sem tudta, láthatják-e szeretteiket még valaha. Apokaliptikus idők voltak, Pestre már nem lehetett átjutni, mert a hidakat felrobbantották, az embereknek nem volt jövőképük.

„Akkor csak 12 éves voltam, a szüleimmel és két kisebb testvéremmel rejtőztem a pincében. Légiriadók alkalmával már a korábbi időkben is le kellett jönnünk, de hosszú távú ittlésre csak '44 decemberétől rendezkedtünk be.” A lövöldözések szünetében volt, aki kimerészkedett. A ház parancsnokát, Pintér Andort, aki a IV. emeleten lakott – a közösséget ő fogta össze – egy ilyen alkalommal lőtték agyon odakint. Ő volt az első hallott.

Fotók: Rényi Erna

Alapszükségletek és ágyútűz

Az ostrom előtt is többször volt légiriadó – erről a rádió is jelzést adott – ilyenkor le kellett költözniük az óvóhelyre. A felnőttek által a lejáráthoz odakészített kosarat – amiben víz, kenyér és lekvár volt – magukkal vitték. Zsuzsannának mindig megették a kosár tartalmát. Mivel ilyenkor a lakók újra megtöltötték a kosarat, számos alkalommal megtöltték a hasukat. Aztán, amikor már lehetett tudni, hogy közeleg a totális ostrom, a civil lakosság ellátása pedig nem lesz szempont, a lekvár jelentette finomság a házban elfogyott, a tervezettel szemben nem tartott ki tavaszig.

WC ugyan volt az óvóhelyen, amit a csatornarendszerbe kötöttek, víz azonban nem. Az szinte egy időben szűnt meg a gázszolgáltatással. Szerencsére a Tabánban belátható közelségben több hőforrás is működik, Zsuzsannának az Erzsébet híd budai lábánál lévő gyógyvizet használták. Vízhordás közben lelte halálát egy másik felnőtt szomszédja.

Kitörni lehetetlen

Édesapja 1895-ben született, azaz már nem volt katonakorban, így a családdal lehetett. A Magyar Királyi Belügyminisztériumban dolgozott miniszteri tanácsosként fent a Várban, az Úri utcában. A jó erőnlétben lévő férfiakat – így őt is – a németek nyugatra akarták evakuálni. Volt, aki önként ment, de Zsuzsanna szülei maradni akartak. Bár tudták, hogy jönnek az oroszok, féltek is tőlük, de úgy vélték, az út szélén találkozni az orosz invázióval a legkiszolgáltatottabb szituáció. Aki marad, annak legalább megmarad a lakása, és fedél van a feje felett, már akit nem bombáztak ki. Mivel édesapja legálisan nem maradhatott, két másik minisztériumi kollégájával úgy tervezték, hogy a lehető legkésőbbi időpontban indulnak gépkocsival. Erre azért kaphatott engedélyt, mert felesé-

ge súlyos tüdő- és mellhártyagyulladásban szenvedett. December végén, karácsony napján jött a telefon, hogy indulni kell. Ekkor zárult be azonban az ostromgyűrű, már nem lehetett kijutni a városból. Autójukkal ugyan az éjszakában elindultak, de egy idő után más irányba fordultak. Az ostrom aztán olyan közigazgatási káoszt hozott, hogy néhány napra rá már nem keresték őket.

A ház lakói azonban nem kerülhették el a találkozást az orosz katonákkal. Nemegyszer hurcoltak el nőket magukkal, de egyszer egy tiszt magyarul szólalt meg, mivel kárpátjai magyarként vett részt a szovjet megszállásban. Ő igazán tiszteletet érdemlő módon viselkedett, megfélekezve alárendeltjeit.

Teljes pusztulás

Az élelmesebb lakótársak a lakások ablakait kitárták, így a légnyomás nem törte be az ablakokat. A fegyverpogás és vele együtt az ostrom február közepére szűnt meg. Visszatérve otthonukba beszakadt konyhát és olyan körülményeket találtak, hogy elfogadták egy harmadik emeleti, egyedül élő szomszédjuk invitálását, és hozzá költöztek be. Zsuzsanna jól emlékszik arra a látványra is, ami elsőként az utcán fogadta. A tenispályáknál, ahol most a hőátadó állomás van, állt a pincés kert, legalábbis így ismerték akkoriban, amely egy játszótérnek is helyet adott. Ennek az alagsorában raktároztak el 20 tonna ekrazitot, azaz nagy erejű, katonai célú robbanóanyagot. Amikor ez találatot kapott, a rázkódást még két emelet mélyen is megéreztek. „Egy nagy kráter lett a Naphegyből.” Halottakat a környéken nem látott, de addigi élete során ekkora árkot sem. A robbanás teljesen letarolta a környéket.

A túlélőknek akkoriban semmilyen jövőképük nem volt. Egy dolgot tudtak az ostrom végén, hogy az oroszok megszállják az egész országot. Akkor úgy tartották, ezzel vége lesz a világnak. Persze nem lett vége, Zsuzsanna tanulmányait a Mészáros utcai Szilágyi Erzsébet Leánygimnáziumban fejezte be. Egyetemre édesapja múltja miatt nem mehetett (őt a minisztériumból az első között távolították el, segédmunkásként fejezte be aktív pályafutását), „néhány év alatt deklasszált elemek lettünk”. Esti tagozaton végzett el végül egy könyvtárosi képzést, ezt követően, egészen a nyugdíjazásáig az Uvatervnél dolgozott. A tervező cég magasépítési, mélyépítési és hídépítési profillal is rendelkezett, de vasúthálózat-bővítési és geodéziai feladatokat is ellátott. A háború után bőven volt dolguk.

A Bethlen-udvarként ismert Attila út 2. szám alatti házban az ostrom időszakában száz lakás volt, a kommunista éra lakásleválasztásai nyomán ma már 125 van. Zsuzsanna még jól emlékszik az épület utcafrontján kialakított, galériázott kis cipész-, szabó- és egyéb üzletekre, sőt még a Korona mozira is, ami szintén ebben a házban működött.

Ambrus Balázs

Száraz borsón élve

Pincéből a menetoszlopba, onnan vagonba, majd menekülés a Kárpátokon át

Aki minden bizonnyal sokat tudna mesélni az eseménydús XX. századról, Trianonról, világégersről, hidegháborúról, emigrációról, az kétségkívül a nagykaposi születésű, közgazdász és jogi végzettségű, örökké felvidékinek maradó nyugati emigráns, Skultéty Csaba rádiós újságíró. Több könyvben is megírta kalandos életének epizódjait Ungvártól Párizsig, majd a müncheni Szabad Európa Rádióig, ahol három évtizeden át dolgozott. Skultéty Csabát a rádió hullámhosszán Ambrus Márton néven ismerhette meg a magyarság a hidegháború hosszú korszakában. A rendszerváltozás után az I. kerületben telepedett le, a Naphegyen lett otthonra. Ostrom 80 sorozatunkban ezennel a 2015-ben elhunyt újságíróra emlékezünk egy vele 2006-ban készült interjú részletével.

1 944. október elején hívtak be Budapestről az ungvári tüzéséghez, amikor az oroszok már Ungvár határában voltak, persze egy ilyen behívóra már senki nem ment be. Pár nap múlva azonban következett a nyilas hatalomátvétel, ezzel a helyzet gyökeresen megváltozott. Falragaszok jelentek meg az utcákon, hogy melyik korosztálynak hova kell bevonulnia azonnal, és aki nem tesz eleget a felhívásnak, azt az igazoltató járőr helyben felkoncolja. Alul voltak felsorolva a kivételek. Ahány ilyen magamfajta, frissen végzett diák volt, az mind azt kereste. Egyik ilyen lehetőség volt, és ez látszott legjobbnak, beállni az Önkéntes Kisegítő Karhatalomba. Nagyon rendes társaság jött össze ott, csupa diák, meg frissen végzett, akik nem akartak ágyútolétkévé válni. Ide-oda mozogva Nagy-Budapest területén meglehetősen biztonságban voltunk. Végül, amikor már majdnem minden szétesett, véletlenül ráakadtam egy diákkollégiumra a Nemzeti Múzeum mellett, amelyet délvidékieknek tartottak fent, de felvidékieket is befogadtak, ott éltem át a főváros ostromát.

Három hétig száraz borsón élve – néha talán kenyér is volt – vártuk ki, míg az oroszok odaérnek. Nem bántottak minket. Január 20-án, egy verőfényes, csikorgóan hideg téli napon kezünkbe került az első magyar nyelvű újság, amit már az oroszok nyomtattak, és abban az állt, hogy kezdje meg mindenki a jövő érdekében a romok eltakarítását. Szemben a múzeum kertjében még ott voltak kitevítve a jeges földön a bombázások polgári áldozatai. Mi meg elkezdtük a ház előtti torlaszt eltakarítani. Élveztük, hogy végre kint vagyunk a pincéből a szabad levegőn, hogy süt a nap, és hogy élünk. Jöttek arra oroszok, oda szóltak, hogy milyen rendes emberek vagyunk.

Aztán jöttek még más oroszok is, azok még azt is mondták, hogy ha ilyen rendesek vagyunk, menjünk velük, adnak iratokat, amivel szabadon mozoghatunk az egész városban. Beállítottak minket ötös sorokba

**Romok mindenütt. Átlagos budapesti utcakép 1945-ben
bőröndöt cipelő emberekkel, szovjet katonákkal**

Fotó: Fortepan/Vörös Hadsereg

Skultéty Csaba | Fotó: Wikipédia

Budai Vár, 1945 | Fotó: Fortepan/Ungváry Krisztián

A Szabadság híd 1945-ben a Szent Gellért térről nézve

Fotó: Fortepan/Vörös Hadsereg

A Plosta Narodna (1944-ben Horthy Miklós tér) Ungváron a Kormányzósági palotával (volt parlament, ma a Kárpátaljai területi adminisztráció székháza) | Fotó: Fortepan/Vörös Hadsereg

és irány Szibéria. Így lettem hadifogoly. Az éjszakát egy közeli házban töltöttük, olyan szorosan összezsúfolva, hogy még állni is alig tudtunk, nemhogy aludni. Aztán reggel ki a Rákóczi útra, és egy végeláthatatlan sorban ötösével indultunk a semmibe. Közben, aki az utcára kijött, azt mind beállították közénk. Sose felejttem el, arra jött egy apa is két kisfiával, egy kézi szekéren húzva, amit a háború meghagyott a családnak. A bőröndök tetején ült a két gyerek. Az orosz katona ezt az apát is beállította a sorba. A két kicsi a csikorgó hideg télben ott maradt Budapest közepén sorsára hagyva. Hát így indultunk. Az odavezető út pokláról nem akarok külön beszámolni, mai ember azt elképzelni sem tudja, mit éltünk át.

Amikor már Romániában voltunk, Foksániban, ahol egy hatalmas elosztótábor működött, azt mondtam magamban, ha egy szibériai ólombányában kell is meghalnom, ne végezzem úgy, hogy meg sem kíséreltem a szökést. A tábor egy kevésbé őrzött részén, amit postának neveztek, észrevettem, hogy egy hozzám hasonló rongyos fiatalember ki-besétál a kapun, az őt rá sem hederít. Honnan tudja az az őt, ha én határozottan elindulok, hogy nem vagyok jogosult kilépni? Elbúcsúztam a barátomtól, és biztos léptekkel kimentem a kapun. Hozzám se szóltak. A Kárpátokon át eljutottam Erdélybe, Kovásznára. Román pásztorok segítettek, csupa romlatlan ember. Egyébként is jó tapasztalataim voltak az akkori román falusi emberről, jó lélek, amíg el nem kezdik hülyíteni. Akkor rettegni kell tőle. Észak-Erdély akkor még orosz ellenőrzés alatt volt, nem dőlt el a sorsa. 1945 júniusában vagyunk. Még magyar jegyző volt, kaptam tőle hamis papírokat, azokkal eljutottam a romos Budapestre.

Skultéty Csabával a Demokrata hetilap közölt interjút 2006. július 20-án megjelent számában. Ennek részletét adjuk közre a lap szíves engedélyével.

Egy önzetlen orvos a Sziklakórházból

Dr. Seibriger András számtalan sebesültet mentett a világháború alatt

Az erdélyi családból származó Dr. Seibriger András élete sok más sorstársához hasonlóan a XX. század tükre. A marosvásárhelyi születésű sebész főorvos családja a trianoni döntés után menekült Pestre, évekig vagonban laktak sok magyar sorstársukhoz hasonlóan. Budapest ostroma már a Sziklakórházban találta, neve összeforrott a föld alatti intézményével. Rengetegen köszönhetik neki gyógyulásukat, a totalitárius rendszer azonban köszönet helyett félreállította.

Fotók: Tóth Tibor

Az 1910-es születésű András 29 évesen szerzett diplomát a Budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Orvostudományi Karán. 1939-től a Szent István Kórház Sebészeti Osztályára nevezték ki, de hadba szólította a háború. Viszont 1944 márciusától már főorvos-helyettes a Sziklakórházban.

Az egész életünk a Sziklakórházról szólt – mondja Seibriger Erzsébet, aki bár 1953-ban született, így személyes élményei nem lehetnek a kórház háború alatti működéséről, de édesapja rengeteget mesélt arról a korszakról. Sorsszerű, hogy vári lakásuk az Uri utcában éppen a Sziklakórház felett található, ablakai a kórház irányába néznek, itt élt a család az ostrom után kezdődően.

„Ha sétálni mentünk, azonnal megszólították, doktor úr, doktor úr, Bandikám... nem lehetett vele két métert menni, hogy ne akadjon bele valaki. Ha viszont lementünk a Várból, az veszélyes volt, mert hangosan szidta a rendszert. Mindent tudott a váriakról. Mesélte, kit mivel műtött meg, kinek hol és hogyan esett el a férje, kit nem tudott megmenteni, kit hozott ő a világra, mert hirtelen szülésznek is kellett lennie. Amikor a Sziklakórház körüli kutatások megkezdődtek, a történészek megkerestek, hogy mondjak neveket. De én kislány voltam, csak kevés névre emlékszem” – mondta vendéglátónk.

Utolsó menedék

Seibriger András a világháború alatt hiába mentette a sebesült civileket és katonákat, évekig eltiltották hivatása gyakorlásától. 1949-ig egyáltalán nem praktizálhatott, csak 1952-től dolgozhatott újra sebészként. A hatvanas években a Maros utcai rendelőben kapott állást. Az irányában tanúsított hála évtizedekig kísérte az orvost, és ő továbbra is folyamatosan szolgálta a Várban és a környékén lakókat. Sokszor Erzsébet feladata volt apja receptjeit a beteghez átvinni. Mint meséli, a világháborúban nemcsak sebesültek, de helyi családok is védelmet találtak a Sziklakórházban. Több tizenéves lányt maguk a vári családok küldtek le a szükségkórházba, hogy ápolóként dolgozzanak.

Ezt csak megerősíteni tudja Varga Ákos történész és Rádi Gábor, a Sziklakórház műszaki és installációs vezetője, akik a múzeum részéről a Várnegyed stábját végigvezették a kórház folyosóin, termekben. A rendkívül érdekes, különleges kiállításon lehetetlen szem előtt tévesztetni dr. Seibriger András, a Sziklakórház igazgató-helyettesének saját orvosi eszközeit, amelyek egészen megtöltenek egy nagy üveges szekrényt. Itt ollók, szikék, fecskendők, fiolák, gyógyszerek és egyéb sebészeti eszközök szép sorakoznak egymás mellett. A kiállításon rengeteg viaszbabu teszi kézzelfogha-

többé a föld alatti kórház mindennapjait, köztük ugyanúgy megtaláljuk a főorvos urat, mint Friedrich Born svájci diplomatát, a Nemzetközi Vöröskereszt delegáltját. Seibriger doktor az 1945 februári kitörés idején sem volt hajlandó elhagyni betegeit, minden bizonnyal annak a levélnek az erejében bízott, amelyet Born állított ki számára. A diplomata aláírását feltüntető fényképes menlevelet sok más egyéb kordokumentummal együtt a család nagy becsben őrzi. – Édesapám mindent gyűjtött. Halála után a kamránkban rengeteg orvosi eszközt találtunk, amit aztán a Sziklakórháznak adományoztunk – mondta Erzsébet.

Elmaradt disszidálás

Seibriger András 1956 őszén is a föld alatti kórházban szolgált. Erzsébet a testvérével és édesanyjukkal már október 24-én lementek ide, és ott tartózkodtak egész novemberben. A megtorlás előtt aztán sokan távoztak a Várból. A Seibriger család is összekapolt, elindult, de az orvos az első sarkon letette a bőröndjét, és azt mondta: „Én nem bírok elmenni. Gladyském, menj a két gyerekkel, de én maradok” – idézi Erzsébet a családi legendárium ide vonatkozó epizódját. A család végül nem szakadt ketté, itthon maradt, nem így sok más család a Várból. „Később többször voltam Bécsben az Esterházy család meghívására, voltam az Edelsheim családnál is” – villantja fel szülei egykori kapcsolatrendszerét, hozzátéve, hogy édesanyja többször is felemlegette férjének a disszidálás elmaradását.

Hogy Erzsébet életét máig menyire meghatározza a Sziklakórház, arra egy kedves és érdekes példát mond. Pont ugyanolyan fekete spánijelje van, mint édesapjának volt. Miután megvette, és a Vár utcáin sétáltatta, többen édesapja kutyájának nevét kiáltották. – A fekete spániel nem volt tudatos, sokkal inkább tudatalatti választás – mondja, hozzátéve, hogy sokszor megállítják a vár utcáin a helyiek, és felidézik édesapja alakját.

A föld alatti objektum

A Sziklakórház két szakemberének köszönhetően stábunknak egészen egyedi utazásban lehetett része. Az eltévedés itt szinte biztosra vehető szakavatott idegvezető nélkül, hiszen egy kanyargós bunkerrendszerben gyalogol a látogató. A háborús készülődés idején folyóssal összekötött szobákban és kisebb-nagyobb termekben kellett elhelyezni egy kórház minden funkcióját a konyhától a műtőn át a kórtermekig. Ám akad valami, ami nagyon is ismerős lehet mindenkinek: a termék, szobák bejárata felett vagy mellett a feliratok betűtípusát még a mai napig több egészségügyi intézményünk-

ben is viszlathatjuk. A kiállításon átélhetjük, milyen lehetett a sérültek ellátása, bekukkanthatunk a kötözőbe, a műtőbe, láthatjuk a korabeli eszközöket, mint például altatógépeket, műtőlámpát.

A Székesfővárosi Sebészeti Szükségkórház 1944-ben nyílt meg, eredetileg 60 fő befogadására volt képes. Ezt később 120 főre bővítették, majd a szomszédos barlangtermekbe ágyakat telepítve már 200 sebesültet is el tudtak helyezni. Ám az 1944-45-ös ostrom alatt 500-600 fő is szorongott falai között. Itt dolgozott Horthy Istvánné özv. Edelsheim-Gyulai Ilona, a Magyar Vöröskereszt ápolónője is. A kórházban civileket és katonákat is elláttak. Az intézményben a háború után egy ideig oltóanyaggyár működött, az ötvenes években kibővítették és a hidegháborús készülődés jegyében atombiztossá tették. A 2008-ban megnyílt Sziklakórház Múzeum a létesítmény minden korszakát izgalmasan, átélhető módon mutatja be, a gépészeti helyiségbe lépve a látogató ugyanazt az olajszagot érezheti, mint az a gépész, aki az áramfejlesztők dízelmotorjait anno működtette.

Kuthi Áron

Seibriger András a Sziklakórház előtt nővérekkel

Megsemmisített vasúti szerelvények 1945 elején
a Csalogány utca-Vitéz utca szakaszon
Forrás: Fortepan/Vörös Hadsereg

Törmelékeken és romokon át

Szentkláray Ferenc visszaemlékezése az ostrom hosszú heteire

A Margit-híd felrobbanása volt az első erőszakos cselekmény, amire emlékszem, és ami megzavarta békés és nyugodt gyermekéletemet. A gyerekszoba ablakai ugyanis betörték a robbanást követő légnyomás-hullámban, és mi – a testvéremmel – éppen itt játszottunk. Utána rövid ideig a szüleim nagyon aggódtak egyik nagynénémért, aki éppen ebben a pillanatban kellett, hogy villamosozzon Pestről Budára. Szerencsére már korábban átjött. A kitört ablakunkból láthattuk az akkor propellernek nevezett kishajók nyüzsgését a vízen, ahogy igyekeztek menteni a vízbe esett embereket. Szörnyű volt látni a félig vízbe lógó villamos szerelvényt, és a ferde híd-darabon valahogyan, nagy szerencsével megakadt néhány autót.

Szüleink szép nagy, ötszobás lakásának ablakai a Dunára néztek, láthattuk a Parlament nagyszerű épületét a maga teljes szépségében. A Fő utca 73. – Margit rakpart 43. számú ház második emeletén laktunk, a házat egyik oldalról a Kacska utca határolta. Az ostrom a mi gyermek-életünkbe igazán a karácsonyi szentestén lépett be durván, amikor – a feltehetően a Duna felett szálló repülőről – belöttek az elsötétített ablakunkba, és a gépfegyver golyója az éppen zongorázó édesapánk fejétől nem messze a falba fúródott. Még ma is emlékszem a szörnyű ijedtségre, ami ezt követte.

Sír az udvaron

Az óvóhelyi élet nem látszott elviselhetőnek. Igaz, hogy két összetolt ágyon aludt az egész család, tisztálkodni a fás-pincében lehetett csak lavórból, hideg vízben, de ez minket – gyerekeket – igazán nem zavart.

Sőt! Élveztük, hogy mindig sokan vagyunk, a hasonló korúakkal folyamatosan próbálkoztunk az udvarra kiszökéssel, amit a szülők, vagy a nagyon komolyan viselkedő légóparancsnok az esetek túlnyomó többségében sikerrel akadályozott meg. De ha egyszer kijutottunk, akkor azt nagyon élveztük. Csupa izgalmas dolog volt ott! Repeszeket gyűjtöttünk, egyszer még egy pisztolyt is találtunk. Volt két sír is az udvar közepén, és ott lehetett találkozni a velünk igen barátságos, fiatal német katonákkal. Volt ugyanis egy gépágyú-állás közvetlenül a Fő-utcai bejárat előtt, és ennek folyamatos „ugatását” elég jól megszoktuk, és az ezt kiszolgáló katonák mindig a kapu alatt, és az udvaron töltötték szabadidejüket. A ház több repülőbombát kapott, az egyikre nagyon élesen emlékszem. Az egyik kora reggel a Fő utcai lépcsőházat találta el óriási robbanással, földig lerombolva azt. A harcok során a ház teljes harmadik emelete fokozatosan eltűnt, rászakadt a második szintre, ahol a mi lakásunk is volt.

Az a csillagos sütemény

A Fő utca másik oldalán az akkori Pestvidéki Törvényszék hatalmas épülettömbje terjeszkedett, amelynek négy sarok-bástyáján a védők légvédelmi ütegeket helyeztek el. Az oroszok nyilván ezeket el akarták hallgattatni, és folyamatosan támadták. A Törvényszéket egyetlen bomba sem találta el, – komoly gond lehetett az irányékkal – csupán néhány belövést kapott oldalirányból, de az összes környező házat, köztük sajnos a miénket is, lerombolták. Az egyik harci szünetben édesapámmal felrohantunk a volt lakásunkba, azt hiszem

Az 1945. január 2-án felrobbant Fő utca 59. és Vitéz utca 2. számú ház romjai | Fotó: Fortepan/ Gellért Andor Tamás

valamilyen edényt kellett keresnünk a konyhában. A látványt nem tudom elfelejteni. A sarokszobában, ahol a karácsonyfánk is állott, a lezuhant födémgerendák és hatalmas törmelék állta utunkat. A karácsonyfa félig eldőlvé feküdt a romokon, és a csúcsa körül ott lógott az édesanyánk által sütött „csillagos” sütemény egy darabja. Felmásztam oda, és bekaptam a sütit, amelynek poros-édes ízét ma is a számban érzem.

Az óvóhelyen egyre több beteget és sebesültet ápoltak, az udvarra már egyáltalán nem lehetett kimenni, állandóan félhomály uralkodott, és nagyon bűdös volt, alig volt már mit ennünk, nehezen lenyelhető lóhúsról is sor került, esténként közös imádságokat mormoltunk. Ivóvízért a közeli Király fürdő forrásához jártak a felnőttek, kihasználva az ostrom szüneteit, de még így is nagy kockázatot vállaltak.

A szőnyeg lett a tető

A 9-es villamos sínén a védők – az elmondások szerint – lőszerrel teli vagont töltek a ház közelébe, ami miatt a felnőttek nagyon aggódtak. Később ez fel is robbant a közelben lévő téren álló magasház előtt, romba döntve azt, és az óvóhelyen rekesztve sok embert. Ezek kimentésére a robbanást követő este a felnőttek mind kimerészkedtek, és megkísérelték kiszabadítani őket – sajnos hiába. Valaki mesélte, hogy a kiabálások mellett még kutyaugatást is hallottak a romok alól. Egyik reggel – ez február 11-e lehetett – korán ébresztettek, és mondták, hogy el kell hagynunk az óvóhelyet. A Duna ugyanis kiöntött, és a víz már meghaladta a boka-magasságot is a pincében. Jól felöltözve a reggeli félhomályban ve-

zetek szüleink a vár alatti, magasabban fekvő utcába, ahol egy ismerősünk fogadott be minket. Emlékszem, hogy a törmelékeken és a romokon áthágva sok halottat és elhullott lovat is láttunk. Az egyik ilyen törmelék-domb alól kilátszott egy halott magyar katona feje, kékre fagyott fülének emléke sokáig elkísért. Az első orosz katona, akit láttam, toprongyos kis ember volt, aprótermetű lovat vezetett és inkább sajnáltuk, mint féltünk tőle. Később ez az érzés alaposan megváltozott. Vissza kellett mennünk a Fő utcába, ahol csak a lakásunk legkisebb, a szomszédos ház tűzfala melletti szobájában tudtunk létezni. Ugyanis csak ennek volt mennyezete, az ablak helyén lévő lyukra a legnagyobb szőnyegünket kellett akasztani, hogy ne essen be az eső.

Elbújni egy kemencében

Ilt laktunk egy darabig öten összezsúfolva. A konyhánk és az előszobánk viszonylag épségben úszta meg az ostromot, így tudtunk főzni is, ha volt miből. A ház kapuját zárták a lakók, ezzel próbálva megakadályozni a szabadon rabló orosz hordák bejövetelét. Több olyan esetre is emlékszem, hogy miközben a kaput verték az oroszok, a megmaradt belső udvari függőfolyosón összegyűlt maradék lakosok kórusban kiáltották a megmentőnek hitt „patruj” szót. Ez nem mindig járt eredménnyel, és a zabrálni készülő eljutottak a mi előszoba ajtónkhoz is, amit puskatussal és lábbal akartak betörni. Szerencsére hamar abbahagyták – bizonyára valamely jobb zsákmány-hely akadt. Egyik éjjel egy részeg orosz a szomszéd házban bókászva ájtott a mi házunkba és – miután elfogyott a lába alól a talaj – leesett a mennyezet nélküli lakásunk nagyszobájába. Éppen az ott álló zongorán landolt, és mi erre a szörnyű zajra és az orosz káromkodására ébredtünk fel. Édesapám – aki anyai ágon szerb származású volt, és így jól beszélt ezen a nyelven, amit az oroszok is értettek – kiment hozzá és nyugtatgatva sikeresen kivezette a kóválygó katonát az előszobán keresztül a folyosóra.

Ez a nyelvtudás lett azonban csaknem végzetes számára. Berendelték ugyanis a főváros újjáalakuló hivatalába – tolmácsnak. Kapott is egy karszalagot, amelyen cirill betűkkel szerepelt fontos feladata, de amelyet a hiányzó hadifoglyokat összeszedő orosz kommandó vezetője azonnal letépett és eldobott, besorozva természetesen édesapánkat is az egyre növekvő menetoszlopba. Életét valószínűleg a jó helyzetfelismerése mentette meg, ugyanis az óbudai téglagyárba éjszákára bezárt csoportból, egy üzenen kívüli kemencében másodmagával elbújva kivárta, amíg a többiek másnap elvonulnak. Így tudott aztán sértetlenül hazajönni. Mindezek természetesen egy hat éves gyerek emlékei, és távolról sem tartalmazzák mindazokat a szörnyűségeket, amelyeket a Buda ostroma során ide bezárt lakosság elszenvedett.

Szentkláray Ferenc

Hősies diplomaták az ostrom idején

Carl Lutz mindent megpróbált, de belátta, háborúban zárójelbe kerül a diplomácia

Az ostrom alatt már féltucat külképviselet sem működött a magyar fővárosban. A hátrahagyott követségi és konzulátusi épületeket elsősorban a semleges országok diplomatái próbálták biztosítani, ezért a svájci külképviselet tagjaira különösen nagy felelősség és embertelen megpróbáltatás hárult. Így írta be nevét a történelembe Carl Lutz svájci diplomata is.

A Helvét Konföderáció budapesti követét, Maximilian Jaegert még 1944. november 4-én felszólította a Szálasi Ferenc vezette kormány, hogy költözzön a fővárosból a Dunántúlra. A diplomata Bern utasítását követve azonban ezt megtagadta. 1944. november végén a svájci külügyminisztérium instrukcióinak engedelmeskedve Jaeger visszatért hazájába. Az ügyvezető Anton Klichmann első titkár lett, aki azonban december 8-án szintén távozott a magyar fővárosból betegségére hivatkozva, így maradt a külképviselet és rábízott érdekvédelmi feladat az akkor 31 éves Harold Feller másodtitkára és munkatársaira, többek között Carl Lutz alkonzulra. Fontos aláhúzni, hogy a budapesti svájci követség, ekkor is, mint mai is, a Stefánia út 107. szám alatt található villában volt, távol a Várnegyedtől, így annak érdekében, hogy a Svájcra bízott ingatlanok biztosíthatók legyenek, a követség munkatársai szétszóródtak a városban, egykori külképviseletek épületeibe költöztek átmenetileg.

A fiatal diplomata, Harold Feller 1943 márciusában érkezett Budapestre, amikor már a svájci követség számos állam érdekképviseletét látta el Magyarországon,

több olyan országét, amelyik a Várnegyedben rendelkezett épülettel. Így mindenekelőtt Nagy-Britannia és Írország követségének, Verböczy utca 1-ben (mai Táncsics Mihály utcában) található ingatlana is Svájc felügyelete alá került 1942 januárjában. London ugyanis 1941. április 7-én szakította meg a diplomáciai kapcsolatokat Magyarországgal, és eredetileg az Egyesült Államokra bízta az érdekképviseletet, de néhány hónappal később, 1941. december 13-án Budapest hadat üzent Washingtonnak, így röviddel ezután megszűnt a hivatalos érintkezés a két ország között.

Egyre nagyobb teher hárult a svájciakra

Mindezek után az amerikai külképviselet és korábban rábízott további országok ingatlanainak védelme és konzuli feladatainak biztosítására a semleges Svájc kapott felkérést. Nem csak Nagy-Britannia, hanem Belgium is eredetileg az Egyesült Államokra bízta érdekképviseletét. A Londonban tartózkodó menekült belga kormány 1941. április 3-án hívta vissza budapesti követét, Jacques de Lalaing grófot, és kérte fel az amerikai követséget állampolgárai és ingatlanja védelmére. Bel-

Carl Lutz 1943-ban a volt brit nagykövetség kapualjában sofőrjével, majd 1945-ben a szétrombolt udvaron

gium budapesti követsége, amint mai is, a várhegy dunai oldalán a Donáti utca 34. szám alatt állt. Az ingatlanal egyébként elsősorban a svájci gyökerű család tagja és Belgium tiszteletbeli konzulja, Haggenmacher Henrik foglalkozott az ostrom idején is. Az épület a második világháború alatt megsérült, de nem vált használhatatlanná. Mellékesen jegyezzük meg, 1942 januárjában Egyiptom és Jugoszlávia, majd Haiti, Chile, Venezuela, Uruguay, Paraguay, Brit-Honduras, San Salvador, Görögország, Románia, Lengyelország és Olaszország is Svájcra bízta érdekképviselését. A fenti országok közül csak Lengyelországnak volt épülete a Várnegyedben, az Országház utca 13-ban (szintén Svájc felügyelete alatt), de 1941 januárjában ezt is végleg bezárták.

Esterházy-kincsekre is vigyáztak

Az egykori brit követség épületében Carl Lutz alkonzul rendezkedett be 1944 őszén. Őt 1942 januárjában küldte Bern azzal a kifejezett szándékkal, hogy a más országok által a svájci követségre bízott érdekképviselési munkát segítse Budapesten. Lutz és bátor munkatársai, illetve a mindenkor követ és ügyvivő munkájának köszönhetően több tízezer üldözött személyt, nagy többségben zsidókat tudtak megmenteni nemcsak követségi épületek segítségével, hanem a Svájcra bízott ingatlanokon keresztül, amelyeket védett háznak nyilvánítottak. 1944. december 24-től Carl Lutz a magyar főváros második világháborús ostromának végéig a régi brit követség budavári épületében tartózkodott.

A harcok során ez az ingatlan súlyosan megrongálódott. A homlokzat jelentős része ledőlt és az épület lakhatatlanná vált. A svájci alkonzul azonban a pincében túlélte az ostromot. Az ügyvivő, Harald Feller pedig a Tárnok utcai Esterházy-palotasorra próbált vigyázni, miután azt védetté nyilvánították. Sőt, 1945 december közepé-

től itt rendezte be ideiglenesen a külképviseletet is, de az egymás mellett álló ingatlanok bombatalálatot kaptak és teljesen összedőltek. Az itt tárolt felmérhetetlen értékű Esterházy-kincsek nagyrésztben megsemmisültek.

Nyoma veszett az ügyvivőnek

A svájci ügyvivő rendkívül nehéz körülmények között ugyan túlélte az ostromot, de alig néhány nappal a harcok befejezése után 1945. február 16-án a Vörös Hadsereg helyi vezetője hívta magához, és ezt követően nyoma veszett. Többedmagával a svéd Raoul Wallenberg diplomatához hasonlóan Moszkvába hurcolták, ahonnan Svájc intenzív közbelépésre csak egy évvel később, 1946-ban szabadult. Fontos megjegyezni, hogy az orosz-svájci hivatalos kapcsolatok 1918-ban megszakadtak, és csak 1946-ban álltak helyre, így a Vörös Hadsereg által megszállt Budapest veszélyes volt a helvét diplomatáknak.

Carl Lutz, aki a brit nagykövetségre vigyázott munkatársaival, 1945 április elején kaptak utasítást a megszálló szovjet katonai parancsnokságtól, hogy hagyják el Magyarországot. A svájci érdekeket rövid ideig egy Budapesten élő zürichi születésű textilgyári igazgató, Peter Züricher, majd 1945 októberétől dr. Vigh Pál intézte. Nagy-Britannia egykori követségének és Belgium külképviseletének Várnegyedben lévő épületeivel 1945-ben a Szövetséges Ellenőrző Bizottság felállása után a brit katonai misszió foglalkozott. Svájc csak 1946 márciusában tudott új diplomatát küldeni Budapestre és rendezni a háború alatti érdekvédelmi kérdéseket. Carl Lutz érdemeit emléktábla méltatja a Táncsics Mihály utca 1. falán. Az embermentő diplomata ötven éve, 1975 februárjában hunyt el Bernben.

Fejérdy Gergely
egyetemi oktató, PPKÉ BTK

Franciák a pincebörtönben

Egy kis közösség megpróbáltatásai Budapest ostroma idején

Számos visszaemlékezés látott már napvilágot Budapest ostromáról, de talán kevésbé ismert, hogy több száz francia állampolgár is részese volt ennek a tragikus eseménysorozatnak. A diplomáciai testület sok franciának adott menedéket, de a Gestapo egy napon berontott a nagykövetségre. Szerencsére a történészeket számos visszaemlékezés segíti, amely napról napra teszi rekonstruálhatóvá, mi történt a franciákkal a véres napok alatt.

A Vörös Hadsereg 1944. december 24-ére körbezárta a fővárost, ahol Franciaország egykori követségének diplomatái és alkalmazottai egy része, a Budapesten élő francia kolónia, illetve több száz elsősorban német fogolytáborokból megszökött katona, valamint Elzász-Lotaringiában kényszersorozáson a német hadseregbe kényszerített francia személy is tartózkodott. Ezek közül számosan voltak, akik az I. kerület mai területén vészték át egészében, vagy rövidebb ideig az 1944 decembere és 1945 februárja közötti időszakot.

Árulás

A nagykövetség épülete, a Duna-parti egykori Andrassy-palota számos személynek nyújtott menedéket. A francia követség működését 1944. november 20-án német követelésre betiltotta Szálasi Ferenc kormánya, de az épületet nem foglalták le. A palota és benne található francia kötődésű polgárok által letétbe helyezett értékek őrzésének biztosítására a konzul Sylvestre Nugues-Bourchat kapott megbízást. Az épületben egyébként már ekkor francia menekült hadifoglyokat és a német hadseregtől megszökött elzász-lotaringiai katonákat is bújattak.

December 20-án a Gestapo betört a követségi palotába és minden ott tartózkodó személyt, többek között a konzult is letartóztatta, illetve az értékek egy részét, és a követség levéltárát is elhurcolta. Nugues-Bourchat és több tucat társa először a Fő utcai börtönbe került, ahol már más francia állampolgárok is raboskodtak. Előző nap ugyanis egy áruló segítségével a Gestapo Pesten a marista szerzetesrend házából több rendtagot elhurcolt az ott bújtatott francia katonákkal együtt. Így többek között Albert Pfleger, a szerzetesek előjárója is ebbe a csoportba került. A franciákat egészen 1945. január 4-ig a Fő utcai börtönben tartották.

Rabok ide-oda

A fogházban már 1944. december végén a konzulon kívül ott raboskodott a francia légügyi attasé titkára, Alfred Krieger és felesége, illetve a francia katonai attasé helyettese, Roger Klein és hitvese is. A francia fogoly katonák előjárója Auguste Lavergne százados lett, akit szintén előállítottak a németek. A bombázások miatt

viszont a börtön megsérült, ezért néhány napra Pestre, az Országgyűlés épületébe vezényelték át a csoportot. Ellenben a Vörös Hadsereg előrenyomulása miatt végül visszakísérték őket Budára: 1945. január 10-én éjszaka állandó sortűz alatt kényszerítették ismét átkelésre a jeges Lánchídon az egyébként is már kimerült foglyokat. A csoportot a budai Várba az Országház utca 26-28-ban található hatalmas komplexumba vitték. Az ingatlant 1944 októberétől a Gestapo és a nyilaskeresztesek börtönként használták. Itt az

1867-től a Belügyminisztérium által használt épületegyüttes folyosóin és törökkori alapokon kialakított pincerendszerében helyezték el őket. A kimerítő menetelés, illetve a rendkívüli hideg miatt a franciák többsége betegen érkezett a túlzású, embertelen körülmények között itt fogvatartott magyar és lengyel rabok mellé.

Az ostrom növekvő intenzitása, illetve a Várba visszavonuló védekező német erők egyre súlyosabb ellátási gondjai még reménytelenebbé tették a pincerendszerbe és a Belügyminisztérium földszintjén összezsúfolt foglyok sorsát. Így 1945. január 23-án elhunyt Geneviève Britsche, a francia követség titkárnője. Ő egyedül maradt a férfi foglyokkal, a többi francia nőt ugyanis váratlanul szabadon engedték néhány nappal korábban, és a Fő utcai követség épületébe kísérték őket. Két további francia állampolgár hunyt el szintén január végén

Szomorú napok tanúja. Az Országház utca 28-30. számú ingatlanegyüttes egykor és ma | Fotók: Fortepan/Kirilly Gergely és Kuthi Áron

A Hess András (XI. Ince pápa) tér 1945-ben

Forrás: Archiv für Zeitgeschichte ETH Zürich/Agnes Hirschi

az itteni pincékben: egy, a német hadseregből dezertált francia katona, André Derret, illetve Pierre Paulin, a gödöllői premontrei iskola egykori lektora.

Váratlan fordulat

Várbeli börtönükből 1945. február 12-én sikerült kiszabadulnia a konzulnak és a még élő francia állampolgároknak. Nugues-Bourchat beszámolója szerint a belügyminisztériumi épületet ért bombatalálatok következtében kialakult tűz, és a hó, amiből tiszta vizet lehetett olvasztani, mentette meg a csoport jelentős részét egyrészt a fagyhaláltól, másrészt a szomszédok haláltól. A franciák kisebb csoportokban a Fő utcai követséghez vonszolták magukat, ahol a robbanás és tűz okozta pusztulás után megmaradt néhány használható szobá-

ban bújkáltak pár napig. Az SS egykori foglyai egy részét február 15-én a szovjet katonák hurcolták el váratlanul. Két napig szigorú őrizetben tartották, majd egy rövid kihallgatás után szabadon engedték őket. Az ötven éves Nugues-Bourchat olyan rossz egészségügyi állapotban volt, hogy a társai kézben vitték vissza a követség épületébe. A konzul mindezek ellenére hálát adhatott, mert a következő napokban számos olyan hír érkezett, miszerint az ostromot túlélte, és a Gestapo által üldözött több francia katonát összeszedtek és kényszermunkára hurcolták az oroszok. Többen közülük soha nem térhettek haza. Voltak azonban olyanok, akik ezekben a zavaros időkben visszaéléseket követtek el.

Egy Németországból menekült francia tiszt, Léon Wahl főhadnagy, akinek többrendbéli kétes ügylete volt már a németekkel is, 1945 február közepén francia zászlót szerezve lefoglalta néhány tettestársával a Dísz tér 12. szám alatti Edelsheim-Gyulai palotát, ahol 1918-ban Horthy Miklós kormányzó menyje is született, és megpróbált Franciaország képviselőjeként fellépni. Pénzért próbált többek között hamis dokumentumokat kiadni, de már áprilisban a félhivatalosan elismert francia De Gaulle-bizottságnak sikerült elérnie, hogy beszüntesse működését.

Az ostrom után hosszú hetekre, sőt hónapokra volt szükség, hogy a sokat szenvedett francia állampolgárok, követségi alkalmazottak, akik még számos, a megszálló szovjet hadsereg generálta incidensnek voltak tanúi vagy egyenesen áldozatai, különböző módokon el tudják hagyni Magyarországot. Moszkva egészen 1946-ig gátolta a diplomáciai kapcsolatok helyreállítását, és az érdekvédelem elé is akadályokat gördítettek. A katonákat Turán összegyűjtve kisebb csoportokban engedték ki az országból, míg több diplomata, köztük a katonai attasé is május végén tudott csak külföldre távozni. Nugues-Bourchat konzul pedig 1945 őszén utazhatott el Budapestről, maga mögött hagyva a magyar főváros ostroma alatt legsúlyosabb károkat szenvedett Várnegyed romjait.

Fejérdy Gergely
egyetemi oktató, PPKE BTK

Nyolcvan évig tömegsírban

Nem várt kihívások elé állította a levéltárosokat a főváros ostroma

Egy budapesti ostromról szóló második világháborús kiállítás kellett ahhoz, hogy kiderüljön, a Magyar Nemzeti Levéltár Bécsi kapu téri épületét közterületnek használó németek 14 katonáját nem exhumálták, hanem 80 évig egy tömegsírban voltak eltemetve az udvaron. Az 1945 – Keresztútban című kiállítás még számos érdekes tárgyat tartogat az érdeklődők számára, és bemutatja a második világháborút, majd a szovjet invázió ma már elképzelhetetlen megpróbáltatásait.

Fotók: Vágó Liza

Nem sokkal Budapest ostromát követően, 1945. március 13-án a magyar fővárost megszálló szovjet erők tisztí főorvosa – az I. kerületi hivatalon keresztül – azonnali hatállyal arra kérte az Országos Levéltár (mai nevén Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár) akkori főigazgatóját, írja meg, vannak-e eltemetve német katonák, vagy állatok az intézmény területén. Jánossy Dénes válaszában jelezte, egy gránáttőlcsérbe ácsolt tömegsírban 12 német katonát temettek el. Erről egy régészeti metszetrájakokat idéző illusztrációt is készítettek. Jánossy azt is megírta, egy másik tömegsírban a Prímás (ma Anjou) bástyánál a Görgey-szobor mellett 66 további németet hantoltak el.

Nyolcvan évig mindenki úgy hitte, a 12 ominózus katonát exhumálták és lajstromozták a második világháborús német elesettek regiszterében. Mindenki legnagyobb meglepetésére azonban épp egy, az ostromról szóló kiállításnak köszönhetően derült rá fény, hogy ezek a katonák – pontosan 14 fő – egészen idén tavaszig abban a tömegsírban feküdtek, amelyben 1945-ben eltemették őket – mesélte lapunknak Végső István történész, segédlevéltáros (képünkön felül). Az MNL jelenlegi főigazgatója, Szabó Csaba kezdeményezésére 1945 – Keresztútban címmel a levéltár a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeumával közös kiállítással emlékezik meg Budapest 80 évvel ezelőtti ostromára. Miként azt Végső István kurátor (fenti képünkön) elmesélte, a kollégák összesen 130 iratot javasoltak bemutatásra, amit aztán első körben nyolcvanra, majd még kevesebbre kellett szűkíteni. Ezek között volt a – Reisz T. Csaba főlevéltá-

ros, az MNL címzetes főigazgatója által javasolt – Bécsi kapu téren eltemetett katonák exhumálásának dokumentuma is. Igen ám, de az iratnak utánajárva kiderült, a német hadisírgondozók nem tudtak ilyen elhunytakról.

Az előzetes felmérések után az MNL gyűjteményi főigazgató-helyettesének felügyelete mellett 2025. május 24-26. között feltárták az egykori tömegsírt. A Német Háborús Sírokat Gondozó Népi Szövetség munkatársainak erőfeszítései nyomán 14 holttestet exhumáltak. Itt hét személy azonosítóját találták meg, így ezek hozzátartozói megtudhatták, hogy a harcok közepette elhunyt felmenőjüket hol temették el. Az exhumálást nehezítette, hogy korábban a területen közművezetékeket fektettek le. En-

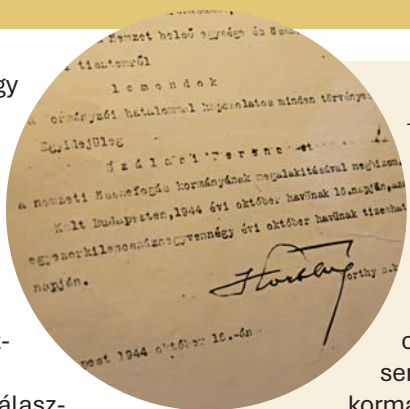

A német katonák exhumálása | Fotó: Lantos Zsuzsanna/MNL

nek ellenére számos személyes tárgy, így órák, fésűk, borotvák, egészségügyi felszerelés, illetve korabeli fémpénzek kerültek elő a földből. Megtalálták továbbá az Országos Levéltár 1945 nyarán lerobbantott tornyának egyes maradványait is. A torony nem élte túl az ostromot, csonkját még akkor le kellett robbantani az épületről, és már nem is építették vissza.

Nem véletlen egyébként a kiállítás címválasztása. Noha a levéltárosok a legkevésbé sem akarták, de a levéltári palota valóban kereszt tűzbe került az ostrom során. A szovjet front közeledtével a levéltárosok annyira aggódtak az iratok épsége miatt, hogy 1944 késő ősztől elkezdtek beköltözni az épületbe, amire egyébként a nyilas kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere, Rajniss Ferenc adott engedélyt. Ez azért is tűnt számukra praktikusnak, mert a vasbeton szerkezet révén bíztak benne, hogy bombázás esetén az iratok mellett magukat és a családjaikat is jobban tudják óvni. Az alagsor gyakorlatilag légoltalmi bunkerként üzemelt, és az iratokat is ott lent tudták megmenteni. A feljegyzések ellentmondásossága miatt nem tudni, pontosan hányan költöztek be az épületbe; jelen tudásunk szerint minimum 14 családról lehetett szó a főigazgatótól egészen a portásig.

A fő probléma ott kezdődött, amikor a németek az ostrom alatt, 1945 elején heteken át főköthetőhelyet üzemeltettek az alagsorban – mivel a közeli Sziplakórház vöröskeresztes oltalom alatt nem nagyon fogadott katonákat. Ettől kezdve közvetlen támadásoknak volt kitéve az épület, és összesen 3,1 folyókilométernyi iratanyag semmisült meg az ostrom során, ez nagyjából harmada volt az 1956-os forradalom idején kitört tűzvészben odavesztett dokumentum-mennyiségnek. A németek

A mellőzött Horthy-irat

Miközben Horthy Miklós az elmúlt évtizedekben is felkapott téma volt a történészek között, és könyvtári szakirodalom született róla, létezik egy irat, amit érthetetlen okokból 80 éve egyetlen történész sem akart megtekinteni, ez pedig a kormányzó 1944. október 16-án saját kézzel aláírt lemondó levele. Horthy-t maga Szálasi győzködte, hogy írja alá. A fáma szerint a lemondás után a Sándor-palotában pakoló kormányzót a fürdőszobában győzi meg utolsó – a németek által odacipelt – miniszterelnöke, Lakatos Géza, hogy szignózza a lemondását. Az irat érdekessége, hogy azon nincs miniszterelnöki, miniszteri ellenjegyzés, így felmerült, hogy nem jogszerű. Egyesek felvetették, hogy Horthy nem is írta alá az iratot. Három igazságügyi szakértő szerint viszont a papíron Horthy eredeti aláírása látható. A dokumentumot minden bizonnyal később írhatta alá Horthy, nem tudni, az ellenjegyzésre miért nem került sor, noha azt október 27-én a felsőház kérte Szálasiától. Lakatos miniszterelnök október 16-a után német fogságba került, január 2-án tartóztatták le, és 28-ig tartották fogva a sopronkőhidai börtönben.

(BR)

nem finomkodtak az iratanyaggal, maradtak vérrel átitatott dokumentumok, de például mellékhelyiségben használatos papírként is végezték anyagok. Sok olyan irat is megmaradt, amit gránátrepeszek rongáltak vagy tettek olvashatatlaná.

Az udvaron eltemetett és most exhumált németekről szólva Végső István elmondta, a csontozat és a fogazat alapján kifejezetten fiatal emberek lehettek az elhunytak. Az eddigi azonosítás szerint a katonák két lovas SS-hadosztály és egy területvédelmi zászlóalj kötelékébe tartoztak, és az is előfordulhat, hogy már besorozott magyarországi németek is lehettek közöttük.

Érdekes kérdés az is, hogy miközben 14 halott katonát találtak, vajon Jánossy miért 12 elhunytól tett említést. A kurátor szerint mivel a németek nem voltak kötelesek mindenről beszámolni a főigazgatónak, így minden bizonnyal arról sem lehetett pontos tudomása, hány embert temethettek a gödörbe. A két fél viszonya egyébként finoman szólva sem volt felhőtlen, a németek a budai Várból történő kitörés előtt teljesen szeparálták magukat a levéltárosoktól.

Az 1945 – Kereszt tűzben című kiállítás 2026. júniusig hétköznaponként látogatható a Magyar Nemzeti Levéltár Bécsi kapu téri épületében.

Balogh Roland

A tömegsírban előkerült használati tárgyakat is meg lehet nézni

A Hunyadi János út 10. számú ház romjai 1945-ben | Forrás: Fortepan/Kramer István, dr. Kunszt János

Az a befőtt, ott fenn

2025-ben cikksorozatban foglalkoztunk Budapest nyolcvan évvel ezelőtti ostromának a területet érintő eseményeivel, kiemelve egy-egy helyszínt, emberi történetet, közölve egy-egy korabeli fotót a Fortepan adatbázisából. Ez a sorozat zárásaként sincs másként. Olvasónk, Schmidt László ugyanis egy különös találkozást elevenített fel hatvan év távlatából.

Bár Budapest távoli pontján lakom, ha tehetem, minden lehetséges alkalomkor fellátogatok a Várba. Korábban szomorú állapotukban is kedves házainak, utcáinak hangulata miatt, ma pedig az örökre eltűntnek gondolt, de most szemünk láttára újjászülető épületeinek fantasztikus látványa miatt is.

A régi történet még a hatvanas években esett meg velem. A Várból a Hunyadi János úton lefelé sétálva az egykor ott állt 10. számú ház helyén, az akkor még meglehetősen gondozatlan foghíznál egy középkorú férfi szólított meg tört magyarsággal. Azt szerette volna tudni, ismerék-e valakit, aki az egykor itt állt házban lakott. Nemleges válaszomra elmesélte, hogy ő 1944-45-ben német katona volt, és itt szolgált a Várban. Harcálláspontjuk a Lánchíd utca akkor még álló, Duna felőli házsorának egyikében, a pincében volt. Januárban már nagyon rossz volt az ellátásuk, és ha idejük engedte, kószáltak a környéken, állandóan valami ehető dolgot keresve. Így jutott el a Hunyadi János utca 10. számú, akkor már súlyos találatot kapott, és félig az utcára omlott ház romjához.

A ház megmaradt részén, a romok Vár felőli oldalán egy szoba maradéka látszott, az ép fal mellett pedig egy könyvszekrény. Számára a legérdekesebb a szekrény tetején lévő két vagy három befőttesüveg volt. Felkapaszkodott a leomlott részeken át a maradék szobához, és

le akarta venni az üvegeket. Viszont ugyancsak a háború okozta szellemi éhség miatt először a könyveket vette szemügyre, és talált is a polcon valamit, amit kivett, és az ott lévő sérült székre ülve lapozgatni kezdte.

Néhány percre rá kinyílt a romos szoba hegy felőli oldalában lévő ajtó, és egy idősebb úr – nyilván a lakás tulajdonosa – lépett be (ki) a fél helyiségbe. Néhány másodpercig egymásra meredtek, majd a tulajdonos gyorsan németül köszönt az ott ülő katonának és ezt követően ugyanazon az ajtón át, ahol bejött, távozott. Meglehet, ő is a befőttekért jött... Ezt követően az akkor közel tizen-nolc éves német katona az egyik üveggel lemászott a törmelékhalomról, és visszament a szállásukra. Találkozásunkkor – mint mondta – a háború és a fogság után először jött Budapestre, és szívesen találkozott volna a tulajdonossal, hogy elnézést kérjen a befőtt elviteléért.

Olvasónk szerkesztőségünk segítségét kérte, hogy felkutassuk a ház akkori lakóját, de ez meghaladja lehetőségeinket. Csak annyit árulnak el a korabeli újságok, hogy a házat a Verderber testvérek építették 1899-ben, majd a Koronghy családhoz került. Rengeteg bérlő lakta az idők során, banki tisztviselőtől kezdve latintanárón át nyugdíjasig. Koronghyék 1934-ben adták el a Belterületi Ingatlanforgalmi Rt.-nek 43 ezer pengőért. Ma kis parkot találunk a helyén.

Várnegyed

Utószó

Budapest második világháborús ostroma egyike volt a világháború elhúzódó, súlyos áldozatokkal járó városharcainak. Az ostromot át- és túlélő civilek számára azonban életük meghatározó fordulópontját jelentette: életük az ostromot megelőzően, annak idején, majd azt követően visszavonhatatlanul megváltozott.

A bevonuló szovjet katonák szemszögéből Budapest lakossága egy Németországgal szövetséges ellenséges állam polgárainak számított, felekezeti és nemzetiségi hovatartozástól függetlenül. Az osztályharcos szemlélet alapján – a Szovjetunióban megszokott életszínvonalhoz viszonyítva – az I. kerület lakosságát „burzsoá elemként” látták, sok esetben még a házmestereket vagy a cselédséget is.

A főváros szovjet bekerítése és az elhúzódó ostrom rendkívüli megpróbáltatások elé állította a lakosságot. A bombázások és a folyamatos tüzérségi tűz elől 1944 karácsonyát követően az emberek a házak alatti óvóhelyekre, illetve a Vár alatti barlangrendszerbe húzódtak. Az óvóhelyeken súlyos túlszűfolttság alakult ki. Az élelmezési viszonyok drámaiak voltak: jegyre is csupán minimális mennyiségű kenyérhez lehetett jutni, idővel pedig az elpusztult lovak húsa vált az egyik utolsó hozzáférhető fehérjeforrássá. A lakosság alapvetően azzal gazdálkodott, amivel még rendelkezett. A vízszolgáltatás számos városrészben megszűnt, a Vár területén már az ostrom kezdetétől. Az utcára merészkedés – vízhordás vagy élelem beszerzése céljából – életveszélyesnek számított és nagyon sok áldozatot követelt.

A harcok a zömében német védősereg kitörésével február 11-én véget értek, a lakosság szenvedései azonban nem. Az első találkozás a szovjet katonákkal szinte minden túlélő számára kitörölhetetlen emlékké vált. E találkozások jellege eltérő volt: az elsőként érkező katonák körében is előfordult fosztogatás – elsősorban órák és ékszerek elvétele –, miközben főként német katonák után kutattak. A később érkező alakulatok esetében a fosztogatás már gyakran kiegészült a nők elleni erőszakkal, s egyes esetekben civilek kivégzésére is sor került, de nem minden találkozás volt erőszakos. Az utcai közlekedés továbbra is kockázatos maradt, immár nem a harcok, hanem a „málenkij robotra” elhurcolások veszélye miatt. A közállapotok csak hosszú hónapok múltán – a halottak eltemetését, az utcák megtisztítását és a szükséghidak kiépítését követően – kezdtek konszolidálódni.

Az ostrom túlélőinek visszaemlékezéseiben rendszerint fellelhetőek a fent leírt események egyes elemei vagy azok együttese. Az ostrom mérlege az I. kerület vonatkozásában különösen súlyos volt. A kerület lakossága 1941-ben mintegy 41 000 főt számlált, míg az 1945 márciusi összeírás szerint alig 12 000 főre apadt. A veszteség jelentős része még az ostromot megelőző elvándorlásból adódott, másik részét már az ostrom közvetlen következményei okozták. Az I. kerületben több mint 1300 civil vesztette életét abból a 25–30 000 főből, akik a mai Budapest területén a harcok következtében haltak meg. Az ostrom története a túlélők emlékezete révén nem pusztán hadtörténeti esemény, hanem a budapesti civil társadalom egyik legsúlyosabb, máig ható tapasztalata.

Dr. Mihályi Balázs

ostromkutató

Fotó: Fortepan/Vörös Hadsereg

BUDAVÁRI
ÖNKORMÁNYZAT

